

Bilag 1

Medicinalberetning for Præstø amt 1945. Aflagt af læge R. J. Fenger, Borre, Møn. (Afskrift. Stillet til rådighed af overlæge Chr. Toftemark, Sundhedsstyrelsen).

Uden at være direkte aktivt medlem af nogen modstandsgruppe var det bestemt, at dersom der skete noget, skulle jeg yde, hvad jeg kunne af lægehjælp, og jeg havde derfor liggende en slags beredskabslager af medikamenter og forbindsstoffer.

Om morgenen den 5.5. (1945) løb en strøm af alle slags fartøjer fyldt til randen med alle slags tyskere ind i Klintholm havn, og både svært bevæbnet militær og ubevæbnede civile gik i land. Telefonisk hørte jeg, at tyskerne krævede mad og vogne, og at modstandsbevægelsen var på vej derned under ledelse af baron Niels Rosenkrantz. Da man ikke vidste, om der kunne ske noget, anså jeg det for rigtigst at køre derned.

Det befrygtede skyderi indtraf ikke, men derimod fandt vi i 5-6 m afstand fra bolværket en stor flodpram endnu under bevogtning af tysk politi under anførsel af politimester »Poul«.

På prammens dæk trængtes en sælsom, snavset, pjaltet skare, der ligesom bjørnene i zoologisk have lod sig fodre med små brødstykker, som blev kastet til dem af 2 unge piger på kajen. Disse pigebørn havde vovet sig derned længe inden modstandsbevægelsen, set prammen, stillet diagnosen og for alle deres lommepege købt brød til de ulykkelige.

Jeg henvendte mig først til tyskeren: »Har De syge ombord?« »Nej, vi har ingen syge.« »Hvad er det for mennesker?« »Det er fanger.«

Jeg gik ombord i prammen vistnok som den første, og uden at tyskerne forsøgte at hindre det. Det var en underlig oplevelse, de stimlede sammen om mig og hev mig i tøjet, og en, som senere viste sig at være den polske søofficer Vysotski, deres anfører, fortalte mig, at det var fanger fra KZ Stutthof, og at de havde sejlet i mange dage uden at få fersk vand og uden mad.

Ny henvendelse til tyskeren: »Hvad med fangerne?« »Dem skal De ikke have ulejlighed med, blot De vil hjælpe OS, så sejler vi i morgen videre til Flensborg eller Kiel med fangerne, der er forbrydere imellem, og de er ikke rare at få i land.« Således omtrent lød ordene, men da jeg skønnede, at det var vigtigere i en dansk havn at hjælpe fangerne end tyskerne, opsøgte jeg den lokale chef for modstandsbevægelsen Niels Rosenkrantz og fortalte om min opdagelse.

Ny henvendelse til tyskeren, hvorefter vi på egen hånd og til tyskerens øjensynlige lettelse overtog fangerne. Nøjere inspektion af prammen viste, at

den rummede 345 mennesker, mest polakker og russere, deraf ca. 80 kvinder, medens 50 var døde undervejs og kastet over bord. De lå ordnede i rækker på dørken i de 3 lastrum, således at hver havde ca. 1 m, og der var smalle passager imellem dem, så man kunne gå dernede. Kun en del kunne eller gad krybe op på dækket, mange lå sløve og apatiske i deres snavsede, lasede tæpper. Stanken var fæl.

Min kone, som var taget med, gik nu i aktion, hun kørte med en lastbil til bageren i Borre og hentede alt, hvad han havde liggende af færdige rugbrød, ca. 125, og senere skaffedes ved imødekommenhed fra Klintholm 400 l mælk.

I mellemtiden ankom fra Stege dr. Mortensen og frue, som var den lokale formand for Røde Kors.

Mortensen dannede på stedet sammen med Niels Rosenkrantz og mig en selvbestaltet, frivillig komité for at skaffe hjælp til folkene i prammen.

- 1) Første uddeling af mad, tørt rugbrød og sødmælk – andet kunne der ikke skaffes, skete under stor bevægelse, de fleste græd.
- 2) Der låntes spande af de nærmestboende fiskere, og de stærkeste af fangerne blev sat til at hente ferskvand.
- 3) Vi gav os til at telefonere til Stege sygehus, kredslægen, amtslægen, Næstved Sygehus, Røde Kors samt sognerådet, som velvilligt kautionerede for alle foreløbige udgifter.
- 4) Det blev aftalt, at de nærmestboende fiskere til om aftenen skulle koge kartofler i deres grukedler.

Nu begyndte de første, overfladiske eftersyn af de dårligste, nogen undersøgelse var der ikke tale om; men med hjælp af hr. Zatkowsky, der på rejsen havde været sygepasser, fandt vi 1 døende, som vi lod ligge, og 19 meget sløje miseristilf., som sendtes til Stege sygehus. Derefter ville de ikke have flere i Stege.

Fra Næstved ringede amtslægen personlig og gav besked om, at ingen kunne modtages på sygehus der; men at vi endelig måtte yde al den hjælp, vi formåede. Røde Kors gav en lignende besked til fru Mortensen. Hvert sted havde man nok i sine egne vanskeligheder. Vi måtte altså selv tage affære, men hvordan?

Det nærmeste store hus var Klintholm Søbad, hvor det tyske kystpoliti boede; derhen begav jeg mig sammen med Rosenkrantz, og efter at vi havde fortalt Feldweblen noget rædsomt om sygdom og smittefare, indvilgede han i at flytte samme aften med alt sit mandskab og Gepäck, dersom han kunne få en lastbil; den skaffede Rosenkrantz, og så gled de bort i det uvisse, og vi havde et tomt hotel – men så rodet og beskidt som nogen svinesti og med 14 uopredte senge.

Rådslagning med Vysotski og Zatkowsky; det ordner kvinderne, sagde de, hvorpå de udtog 20 piger under anførsel af »Stenja«. Spande og gulvskrubber blev lånt hos naboerne, og pigerne sled hele natten.

Søndag morgen den 6.5. var både hotellet og pigerne renvaskede, nu gjaldt det blot om at få det monteret som hospital.

En henvendelse til forpagter Rathje, Hunosøgård, blev mødt med enestående beredvillighed, han lånte os straks 20 pigekammersenge med madrasser, 75 lagner, 75 dynebetæk samt 50 håndklæder – denne mand fortjente en stor

udmærkelse, thi tabet af disse sager ville under de herskende forhold have været en katastrofe for hans hotel. På vandrehjemmet låntes 100 dejlige uldtæpper. Det meste af hvad der fandtes af materiel i Magleby og Borre sygeplejeforening samt hos mig, blev kørt derned – termometre, vandfade, bækkener, irrigatorer, sprøjter osv. Journaler og kurver blev stjålet på Stege sygehus, andet materiel kunne vi derimod ikke få, da inspektøren ikke turde tage hul på beredskabslageret.

De 20 senge opstilledes på den lange veranda; i den store krostue lavede vi vaskerum til afvaskning af de nye pt.er, hvoraf flere havde ligget hjælpeløse i en uge i deres eget skarn i bunden af prammen.

Søndag eftermiddag den 6.5. åbnede lazarettet. Polske køkkenpiger, polske og russiske gangpiger, do. do. vaskeripiger. Oversygeplejerske blev den lille Schwester Hilda, en 22-årig tjekke, der havde været sygeplejerske før både hjemme og på Rewier'et i Stutthof. Uden hendes hjælp var det slet ikke gået, hun talte tjekkisk, polsk, russisk, ungarsk og tysk, hun var rigtig sygeplejerske, og hun kendte alle de forbandede sygdomme, som vi andre stod ganske fremmede overfor. Sygeplejerskerne frk. Bigler fra Stege, frk. Sønderkov fra Borre og fru Jensen fra Magleby mødte som frivillige, og så tog vi fat på alle rædslerne fra koncentrationslejren. Af den omboende befolkning havde vi uopfordret fået en del skjorter og undertrøjer, således at de fleste pt.er efter at være vasket kunne få rent tøj – nogle måtte dog ligge nøgne de første dage.

Det viste sig, at de vrimlede af kropslus, og jeg spejdede efter plettyfus, men fandt i begyndelsen ingen. Forklaringen fandt jeg først senere; de, som fik plettyfus på rejsen, var alle døde og kastet over bord, således at der ved ankomsten ikke fandtes tilfælde af actual plettyfus. Hele Stege apoteks beholdning af lusegiftpulver, nogle få dåser, ganske utilstrækkeligt til 400 lusede fanger, blev rekvireret og brugt til at beskytte det danske personale, modstandsbevægelsens vagtmænd, sygeplejersker og læge.

En mængde velmenende, interesserede og nysgerrige samaritter og lotter henvendte sig til fru Mortensen og mig med anmodning om at måtte deltage i arbejdet, men disse venlige tilbud måtte vi desværre afvise, da vi for det første havde tilstrækkeligt med polsk-russisk personale, som allerede længe havde trodset smittefaren eller haft sygdommen, for det andet skønnede, at arbejdet ikke var egnet for amatører.

Mandag den 7.5. lykkedes det mig telefonisk at få et hovedstadsblad til at sende en journalist og en fotograf ned i automobil. De kom 8.5. og samme automobil medtog 40 kg giftpulver og 300 glas B-vitamin og C-vitamin tabl. fra Ido samt plettyfusvaccine og blandet tyfusvaccine og vidalglas fra Seruminstituttet, og tog vidalprøverne med tilbage. Ved denne lille manøvre lykkedes det os at få vore første vidalprøver, inden Stege sygehus endnu havde sine. Verandaen var nu fuldt belagt, personalet boede ovenpå, 2 i hver seng. Rosenkrantz lånte os nu ca. 17 senge fra Liselund sommerhotel, disse blev opstillet i stuerne inden for verandaen, og alle kvinderne blev taget i land fra prammen, vasket og klædt om og indkvarteret 2 i hver seng i hotellet, medens mændene, hvoraf stadig mange var alvorligt syge, endnu var i prammen, hvor de ligesom på rejsen sad på række og forrettede deres nødtørft over bord. Dette var både

farligt og grimt i den lille havn, men det var først efter indtrængende henstilling og med stort besvær, at det lykkedes for kommunen at skaffe så mange skure og spande, at et fornødent antal latriner kunne opstilles. Mænd med diarrhoe kan ikke vente. Alle latriner blev efter kredslægens anvisning behandlet med klorkalk.

Det hele begyndte nu så småt at antage fastere form. Fru Mortensen passede de daglige indkøb af mad, sæbe og brænde til komfuret, medens jeg tog mig af de syge. Al maden til prammen blev tilberedt i hotelkøkkenet og båret om bord, og ved hjælp af fiskeeksportør A. Larsens havnetelefon etableredes telefonforbindelse mellem prammen og hotellet, en stor lettelse på dette tidspunkt.

Kredslægen og amtslægen inspicerede det nye sygehus, dr. Tulinius kom fra Serumintitutet og tog Widal på hele flokken, overlæge Juel Henningsen fra Røde Kors kom og lovede os sygeplejersker, og den amerikanske stabslæge, en af de største mænd, jeg nogensinde har set, kom og så på det hele uden at sige et ord, først ved afskeden sagde han, at plettyfustilfælde, hvoraf vi endnu kun begyndte at ane enkelte, skulle til Blegdammen, og at Blegdammen skulle modtage dem. Nu var der imidlertid gået adskillige dage siden den 5.5., og de stakkels mænd var stadig i prammen, og trods al pudder og mad meget lusede og forkomne. Hvorledes skulle vi få dem i land?

Takket være hjælp fra Røde Kors og modstandsbevægelsen, som i disse glade dage endnu nød sin fulde magt og anseelse, kunne vi realisere vore forskellige planer uden at spørge eller forhandle så meget.

Vi beslaglagde 2 forsamlingshuse, som havde det fortrin ikke at ligge i byer, men på åbent land. Vi lod Borre boldklubs omklædningskur nedtage og opstille ved siden af prammen og rekvirerede 3 gruekedler hos en murermester, således havde vi en badeanstalt. Fru Mortensen havde i mellemtiden samlet en tilstrækkelig mængde rent tøj ved bidrag fra mange private samt Røde Kors og Varedirektoratet – det var ikke så lige en sag at beklæde over 300 mennesker. Nu kom barbering på kroppen, vask, rent tøj og afgang til forsamlingshuset, hvor de i begyndelsen sov i halm – en stor forbedring efter prammen, hvor de lå lige på de nøgne planker.

Da der var en betydelig mangel på sympati mellem russere og polakker, kom russerne til Slotshøj og polakkerne til Høje Møens forsamlingshus, kun lazaretet var nu fælles – det tog ca. 10 dage før prammen var tom.

Da der stadig var flere syge, end vi havde hospitalspladser til, blev alle raske kvinder med undtagelse af personalet flyttet til forsamlingshusene, således at Søbadet kun blev lazaret, vi fik derved i alt 20 senge på verandaen, 13 i den store stue, og 6 i en mindre og henholdsvis 4 og 2 i to små stuer, i alt 45, noget senere fik vi yderligere en tidligere tysk barak fra Præstebjerg, som blev opstillet ved hotellet, med plads til 15, således at vi nåede op på 60 hospitalspladser, der alle en tid var belagt.

Til pasning af de 60 pt.er rådede vi over den tjekkiske sygeplejerske, Schwester Hilda, 2 frivillige danske sygeplejersker (frk. Sønderkov fra Borre og frk. Lilly Sørensen fra Roskilde, der arbejdede frivilligt i sin sommerferie), 5 polsk-russiske gangpiger, 6 do. do. i køkkenet, 5 i vaskeriet, 2 på systuen (det gamle

tøj måtte ofte repareres) samt 2 polske studenter som sygepassere og 2 polske portører. Den 24.5. ankom 2 Røde Kors sygeplejersker, af hvilke den ene endda talte tysk, det var en stor lettelse. En anden vigtig hjælp var, da vi fik, jeg tror 300 lagner, der oprindeligt havde tilhørt den danske flåde, men ligesom andet materiel var stjålet af tyskerne, senere i Vordingborg tilbagestjålet af danske patrioter og skjult hos dr. Aaboe, indtil kapitulationen. Vore oprindelige 75 lagner var jo ikke nok, når vi havde 60 sengepladser.

Vore første patienter viste sig at lide af miseries, phlegmoner, ulcerationer, diarrhoe (Scheisserei), hungerødem og pleuraexsudater, medens vi forgæves søgte efter tyfus, plettyfus, dysenteri og tuberculose, men da der var gået ca. 1 uge, begyndte både de syge og de tidligere raske at få feber i hurtig rækkefølge, og mange fik typisk exanthem ledsaget af sløvhed og delirier – hvor var de dog syge.

Ved hjælp af CBU-ambulancen fra Næstved, der kunne tage 4 på een gang, kørte vi daglig fra 4 op til 10 til Blegdammen, i alt ca. 70, og de havde næsten allesammen plettyfus, af disse døde vistnok kun 7.

Alligevel var vort lille lazaret stadig fuldt belagt, så uden den amerikanske stabslæges ordre og Blegdammens hjælp var vore rammer blevet fuldstændig sprængt.

Det viste sig at Veil-Felix reakt. først blev positiv ca. 10.-dag, den kunne man altså ikke tage hensyn til, men det gjorde heller ikke så meget, thi det viste sig, at omkring midten af maj betød høj feber altid plettyfus. 2 patienter voldte særlig vanskelighed, de var meget sløje og febrile, men uden exanthem, og alle reaktioner var negative, først efter flere uger blev de positive for tyfus og plettyfus på een gang.

Den største smitte med plettyfus må have fundet sted de sidste dage under rejsen i prammen, og derfor så vi sygdommens voldsomme opblussen omkring midten af maj.

De første dage i juni så vi det sidste tilfælde hos en polakpige, der havde været beskæftiget med at ordne det gamle lejrtoj, som efter at have ligget med pudder skulle koges og vaskes for atter at tages i brug.

Ingen danske blev smittet.

I juni og juli kom arbejdet i rolig, regelmæssig gang, de mange ulcerationer lægtes, hungerødemerne svandt, men der kom en del tilfælde af svære contagiose stomatiter, og der begyndte at komme svar fra Serumintitutet med -T.B. ved dyrkning, desværre viste det sig, at de fleste af lungepatienterne og enkelte andre havde tuberculose. De blev nu samlet i barakken for senere at blive evakueret til sanatoriet Bretagne.

Særlig vanskelige og kværulerende var en del lettiske pt.er, som kun talte lettisk, således at vore samtaler foregik ved at jeg talte tysk til en, der oversatte til russisk til en anden, der oversatte videre til lettisk.

En anden vanskelighed med letterne var at beskytte dem mod russerne og polakkerne, som helst ville myrde dem, da de inden den russiske offensiv begyndte at have fremgang, havde været SS'ere og derfor var yderligere forhadte af de andre. En mand fra det sydlige Kaukasus talte kun sprog, som ingen

forstod, men netop derfor blev han alle sygeplejerskernes kælebarn. – Han døde desværre af pneumoni og blev trods sin muhammedanske tro begravet på Magleby kirkegård af en dansk præst.

I alt døde 1 på prammen straks efter ankomsten, 5 i Stege, 6 på lazarettet og 7 på Blegdammen.

I august var det væsentligt blevet til et rekonvalescenthjem, som vi lukkede omkring 1. september.

Bi

Sta

I Da

10.2

gård

velse

sold

Frec

Had

100,

havr

(Fal

108,

Sver

dans

Asp

tysk

(Kild

Volks

Før

fra 1

fra 6

fra 1

fra 1

fra 1

(Kild

Efte

flygt

tysk

er 10

(hvo

I l

nest

Bilag